
Onko toimittajan televisioesiintymisellä merkitystä?

Pekka Isotalus

Kulttuurissamme korostetaan asiaa selvästi puhujaa enemmän. Näin ollen meillä ei myöskään kovin mielellään myönnetä, että televisioesiintyjä voisi omalla esiintymisellään vaikuttaa katsojiin. Esimerkiksi poliitikkojen televisioesiintymisen koulutusta on maassamme ollut jo ainakin kolmen vuosikymmenen ajan, ja nykyisin koulutus on jopa oleellinen osa kampanjaan valmistautumista. Silti poliitikkojen televisioesiintymisen koulutuksesta ei juurikaan puhuta julkisesti, varsinkaan poliitikot itse, vaikka esiintymiskoulutuksen avulla pyritään entistä enemmän vaikuttamaan katsojiin eli äänestäjiin.

Toisin on esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa jokainen tietää, että poliitikkoja valmennetaan esiintymisessä ja että he myös pyrkivät tietoisesti vaikuttamaan katsojiin esiintymisensä avulla. Esiintymistä, sen mahdollisia vaikuttamiskeinoja ja merkitystä ei kuitenkaan pystytä eliminoimaan edes suomalaisesta televisiossa.

Myöskään televisiotoimittajien esiintymistaitoa ei mielellään korosteta. Katsojat mieluummin sanovat pitävänsä toimittajasta tämän muun ammattitaidon kuin esiintymistaidon perusteella. Useimmat eivät kuiten-

kaan osaa todella sanoa, minkä takia he pitävät jostakin toimittajasta ja jostakin eivät. Usein käsitys ammattitaitoisuudesta perustuu neekin vain vaikutelmaan, joka toimittajasta syntyy.

Vaikka televisiotoimittajan esiintymistaidon merkitystä saatetaankin toisinaan vähätellä, niin toisaalta toimittajaa pidetään ammattiesiintyjänä, mikä asettaa hänen esiintymiselleen erityisiä vaatimuksia. Katsojat asettavat toimittajalle tiukemmat esiintymisen normit kuin vaikkapa hänen haastattelelleen asiantuntijalle. Esimerkiksi radio-ohjelmien yleisöpalautteen tarkastelu osoitti, että 23 prosenttia palautteesta koski toimittajan esiintymistä (Uronen 1988, 63). Vastaavan prosenttiluvun voisi olettaa olevan vielä suurempi televisiossa.

Kuten tavallisissakin sosiaalisissa tilanteissa esiintyminen on aina osa viestintää haluttiin sitten vaikuttaa, välittää informaatiota tai viihdyttää. On oleellista tietää, millainen esiintyminen lisää ohjelman luotettavuutta, millainen esiintyminen parhaiten edesauttaa sanoman perillemenoa ja ymmärtämistä, millaisella esiintymisellä saa eniten katsojia tai miten kannattaisi esiintyä, jos haluaa vaikut-

taa katsojiin. Televisioimittajan kannalta on myös olennaista, että hänen esiintymisestään pidetään tai ainakin ettei sitä koeta epämiellyttäväksi, koska televisiohan pyrkii miellyttämään katsojia, jotta saisi nämä katsomaan tiettyä ohjelmaa ja pysymään valitulla kanavalla.

Esiintymistaito myönteisten yleisöreaktioiden taustalla

Tarvittavat esiintymistaidot ovat pitkälti samat televisiossa kuin muissakin esiintymistilanteissa. Esiintyminen televisiossa vaatii kuitenkin myös erityisiä taitoja. Televisioesiintymisen on todettu muistuttavan enemmän radioesiintymistä kuin kasvokkaisviestinnän esiintymistilanteita (Williams 1977, 1978). Suopeita yleisöreaktioita eli myönteisiä päätelmiä ja vaikutelmia herättävä esiintyminen on kuitenkin erilaista näissä kahdessa välineessä. Tutkimuksissa on todettu, että jotkut henkilöt menestyvät paremmin televisiossa ja jotkut radiossa esiintyessään. (Baggaley 1980, Cohen 1976, Kaplan, Adams & Singer 1977, Katz & Feldman 1962.) Televisioesiintyjän erityistaitojen yksilöinti on kuitenkin hankalaa, koska televisioesiintymisen osataitojen tutkimus on vähäistä.

Esiintymisellä vaikutetaan katsojien kykyyn ymmärtää ja sisäistää annettua tietoa. Esiintymisellä vaikutetaan kuitenkin myös siihen, kuinka katsojat suhtautuvat esiintyjän puhumaan asiaan. Katsojat eivät välttämättä useinkaan pysty erottamaan asiaa ja sen välittäjää toisistaan. Katselijoiden myönteinen suhtautuminen puhujaan lisää myönteisen asennoitumisen todennäköisyyttä myös puhujan esittämää asiaa kohtaan. Puhujan luonteesta, persoonallisista ominaisuuksista, luotettavuudesta ja ammattitaidosta tehdään päätelmiä, joiden pohjalta katsojat arvioivat, kuinka

suhtautuvat esitettyyn asiaan tai kannattaako esiintyjän sanottavaa ylipäänsä kuunnella. Päätelmät puhujasta tehdään lähinnä hänen esiintymisensä pohjalta kuten tavallisissakin sosiaalisissa tilanteissa. Katsojat tekevät päätelmiä esiintyjästä tämän nonverbaalisen ja verbaalisen viestinnän ja jopa esiintyjän ulkonäön ja pukeutumisen pohjalta. Televisiossa esiintyjä siis vaikuttaa koko olemukseensa. (Baggaley & Duck 1976, Sallinen-Kuparinen 1987.)

Televisioesiintyjästä tehtyjä päätelmiä voidaan tarkastella Kelleyn (1967) attribuutioteorian valossa (Baggaley 1980, Sallinen-Kuparinen 1987). Attribuutioteoria selittää, miten ihmiset tulkitsevat tapahtumia ja ihmisten käyttäytymistä tekemällä päätelmiä tapahtumien syistä riippuen siitä, ovatko he tilanteessa toiminnan seuraajina eli observoijina vai toimijoina eli aktoreina. Observoija on riippuvainen yksinomaan aktorin esiintymisen ja puheikäyttäytymisen piirteistä tehdessään päätelmiä hänestä. Tästä syystä observoijilla on taipumus selittää aktorin toimintaa hänen pysyvistä piirteistään johtuvaksi, kun vastaavasti aktorit ovat taipuvaisia selittämään toimintaansa tilannetekijöistä johtuvaksi. (Street 1985.) Televisionkatsoja on aina observoijan asemassa ja tekee päätelmiä esiintyjästä tämän käyttäytymisen perusteella.

Televisioesiintymisen merkitystä vielä lisää, että affektiivisilla tekijöillä on taipumus korostua kognitiivisten tekijöiden kustannuksella televisiossa. Näin ollen esiintyjän hyväksyminen tapahtuu pääasiassa tunnetasolla, joten esiintymistaidolla on tällaisessa vaikutusprosessissa keskeinen merkitys. (Oksanen 1984, Sallinen-Kuparinen 1987, Williams 1977.) On olemassa tutkimustuloksia esimerkiksi siitä, että poliitikkojen menestymistä ei ratkaise pelkästään asiasisältö, vaan

myös heidän esiintymisellään on merkitystä. Parhaimpia esiintymistaidon hyödyntäjiä poliittisella urallaan lienee Ronald Reagan. (Berquist & Golden 1981, Blankenship, Fine & Davis 1983, Devlin 1982, Oksanen 1984, Sallinen-Kuparinen 1987.)

Television kautta saatava vaikutelma esiintyjästä ei muodostu ainoastaan hänen esiintymisensä perusteella, vaan vaikutelman muodostumiseen vaikuttavat myös television omat ilmaisukeinot. Televisiokuvauksen avulla voidaan vaikuttaa televisioesiintyjästä syntyvään vaikutelmaan. Kuvakokojen, -kulmien, -leikkauksien ja -kompositioiden sekä kameran liikkeiden, reaktio-otoksien ja kuvauksen kestojen avulla voidaan katsojan havaintoja ohjata halutulla tavalla. Myös visuaalisen taustan, esiintyjän maskeerauksen ja pukeutumisen on todettu vaikuttavan vaikutelmien syntymiseen televisiossa.

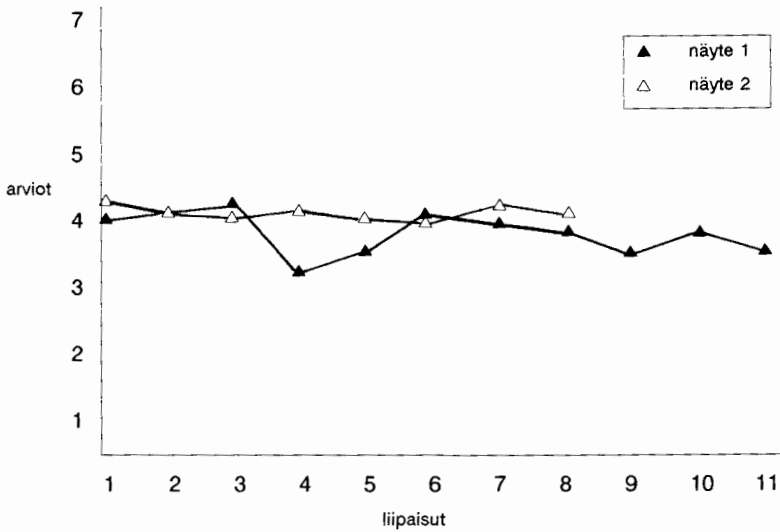
Katsojat televisioesiintyjän arvioijina

Millaista sitten on hyvä televisioesiintyminen? Suomalaista televisioesiintymisen tutkimusta on niukasti, minkä takia myös televisioesiintymisen koulutus on pitkälti vaistonvaraista ja ulkomaisia esikuvia mallintavaa (Silvo 1989). Kuitenkin puhekuulttuurillamme on vahvat ominaispiirteensä, jolloin myös hyvän televisioesiintymisen kriteerien otaksuiksi olevan maassamme erilaisia kuin muissa maissa. Suomalainen alan kirjallisuus on etupäässä ohjekirjallisuutta, jossa annetaan neuvoja siitä, miten pitäisi tehdä ja miten ei saisi tehdä. Ohjekirjallisuus antaa myös runsaasti erilaisia yleismääritelmiä hyvälle televisioesiintymiselle. Suosituimmat määritelmät ovat rentoutuneisuus, luonnollisuus ja aitous. Kyseiset määritelmät eivät kuitenkaan juuri auta henkilöä, joka harjoittelee esiintymistään televisioon sopivaksi.

Omassa tutkielmassani selvittelin, millaista ajankohtaistoimittajan televisioesiintymistä katsojat pitävät hyvänä ja millaista huonona juontotilanteissa. Hyvän ja huonon esiintymisen piirteiden lisäksi pyrittiin selvittämään, miten esiintymisen arviointi vaihtelee juonnon aikana ja vaikuttaako ohjelmakonteksti toimittajasta tehtyihin arvioihin.

Tutkimus toteutettiin siten, että koehenkilöt (N = 51) arvioivat toimittajien esiintymistä koostetun kuvanauhan perusteella puheviestinnän tutkimuslaboratoriossa Comlabissa. Kuvanauhalla oli 15 näytettä juontotilanteista yhdeksältä eri toimittajalta. Juontotilanteiden arviointi tapahtui sekä jatkuvana arviointina tietokoneeseen kytketyn potentiometrin avulla sekä vastaamalla kyselylomakkeeseen, jossa kysyttiin erilaisia vaikutelmia sekä mielipiteitä yksittäisistä esiintymisen piirteistä esimerkiksi äänestä, kielenkäytöstä, ilmeistä jne. Lopuksi asiantuntijaryhmä analysoi kuvanauhan selvittäen, millaista toimittajien esiintyminen kussakin näytteessä oli.

Tulosten tarkastelu osoitti, että toimittajan esiintymisen arviointi saattaa vaihdella runsaasti yhdenkin juonnon aikana. Arviot toimittajan esiintymisestä saattoivat muuttua yhden juonnon aikana tilastollisesti jopa erittäin merkittävästi. Toisaalta esiintymisen arviointi saattoi vaihdella runsaasti juonnon aikana, mutta arvioinnin alun ja lopun välillä ei juurikaan ollut eroja. Suurin yksittäinen muutos kymmenen sekunnin aikana oli 0,98 yksikköä asteikolla 1–7 (ks. kuvio 1), mitä voidaan pitää merkittävänä. Myös Sallinen-Kuparinen (1987) on havainnut poliitikkojen luotettavuutta tutkiessaan, että esiintymisellä voi lyhyenkin puheenvuoron aikana muuttaa antamaansa vaikutelmaa. Voidaankin todeta, että lyhyisiinkin esiintymisjaksoihin kannattaa panostaa, sillä vaikutelmat muuttuvat no-

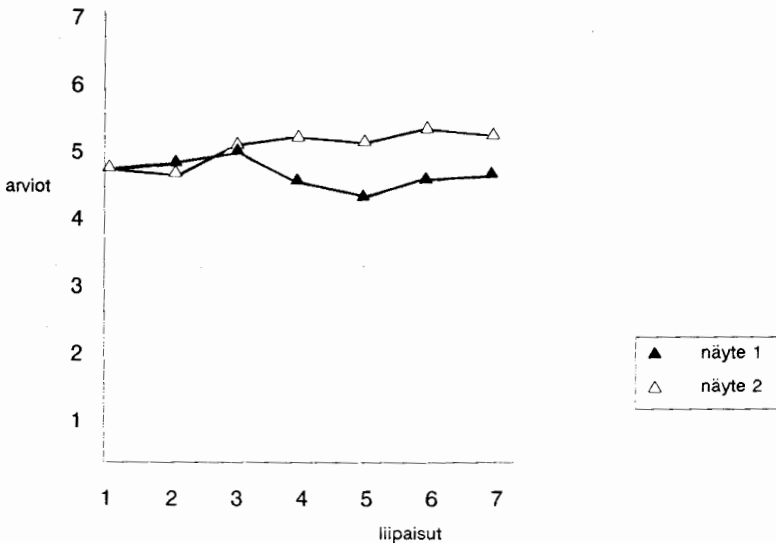

Kuvio 1. Toimittajan A esiintymisnäytteiden jatkuva arviointi

peasti. Toisaalta ei ole tiedossa, onko esiintymisellä pitempiaikaista vaikutusta vai ovatko esiintymisen vaikutukset vain hetkellisiä.

Esiintymisen jatkuva arviointi myös osoitti, että saman toimittajan kaksi erilaista juontotilannetta saatetaan arvioida selvästi eri-

suuntaisesti. Toinen näytteistä saattoi saada selvästi korkeammat arviot (kuvio 2). Myös kyselylomakkeella kysytyt toimittajasta syntyneet vaikutelmat saman toimittajan kahden eri näytteen suhteen saattoivat vaihdella jopa erittäin merkittävästi. Toimittajaa ei siis arvi-

Kuvio 2. Toimittajan B esiintymisnäytteiden jatkuva arviointi

oida aina samalla tavalla, vaan arviot vaihtelevat hänen esiintymisensä perusteella. Jatkuvan arvioinnin tulosten pohjalta voidaan myös pohtia, vaihteleeko katsojan suhtautuminen toimittajan puhumaan asiaan samalla tavalla kuin esiintymisen arviointi, eli missä määrin katsoja pystyy erottamaan toimittajan esiintymisen ja hänen puhumansa asian toisistaan.

On toki luonnollista, että samaa toimittajaa arvioidaan samansuuntaisesti, eikä tässäkin tutkielmassa kaikkien toimittajien kahden eri näytteen arviointien välillä ollut juurikaan eroja. Keskeisintä on kuitenkin havainto, että saman toimittajan kohdalla arviot saattavat poiketa toisistaan selvästikin, kunhan hänen esiintymisessään on tarpeeksi variaatiota. Katsojille hyvin tuttujen toimittajien arvioinnit myös vahvistivat aikaisemmin tehtyä havaintoa, että aikaisempi tieto esiintyjästä vähentää muiden tekijöiden vaikutusta esiintyjästä syntyvään vaikutelmaan (Baggaley 1980).

Tulokset myös vahvistivat käsitystä, että hyvä televisioesiintyminen muodostuu hyvistä yksittäisistä esiintymisen piirteistä. Hyvä esiintyminen ei siis muodostu jostakin epä määräisestä karismasta tai säteilystä, vaan tilanteeseen sopivista ilmeistä, eleistä, asennosta, katsekontaktista, kielenkäytöstä ja äänestä. Nämä kaikki ovat myös sellaisia piirteitä, joihin voidaan kiinnittää koulutuksessa huomiota joko kuhunkin erikseen tai kaikkiin yhdessä eli koko esiintymiseen. Esiintymisen hyvistä osasista muodostuu siis myös hyvä kokonaisesiintyminen. Tulokset myös viittaavat siihen, että esiintymisessä hyvin pienetkin seikat, esimerkiksi kulmakarvojen nosto, saattavat vaikuttaa arviointiin ainakin joidenkin vaikutelmien osalta. Tätä tukevia tuloksia on saatu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (ks. McCleneghan 1985, Tankard 1970, Tankard et al. 1977).

Hyvin esiintyvä ajankohtaistoimittaja

Pienen koehenkilömäärän takia tulosten yleistämisessä on syytä olla varovainen etenkin yksittäisten esiintymisen piirteiden suhteet. Tuloksista kuitenkin nousi esiin tiettyjä esiintymisen piirteitä, jotka joko laskivat tai nostivat arviointeja.

Ensinnäkin toimittajan ilmeissä pitäisi tapahtua luonnollista vaihtelua. Toimittajan ilmeen pysyminen koko ajan muuttumattomana ja vakavana laski arvioita. Sen sijaan hymyllä näytti olevan myönteistä vaikutusta arvioihin. Elehdinnän ja asennon suhteen toimittajan pitäisi löytää kultainen keskitie. Täysi eleettömyys kuin myös runsas pään tai käsien liikkutelu laskivat arviointeja. Toimittajan asento ei saisi olla liian rento, mutta myöskään täysin liikkumatonta toimittajaa, jonka asento oli jäykkä, ei pidetty hyvänä.

Kielenkäytöstä ei tulosten pohjalta hahmottunut selviä linjoja. Sen sijaan parakielestä eli äänen piirteistä myönteisesti arvioihin vaikuttivat vaihteleva puhetapa, selkeä ja täsmällinen artikulaatio ja lauseissa samanlaisena toistuva intonaatio. Arvioita vastaavasti laskivat monotoninen puhetapa tai lievä artikulaatiovirhe. Lauseissa samanlaisena toistuvan intonaation eli intonaatiomaneerin myönteinen arviointi on selvästi ristiriidassa ohjekirjallisuuden kanssa. Tosin myös Valo (1988) sai radiopuhujia tutkiessaan vastaavanlaisia tuloksia. Asiaa voi selittää, että katsojat ovat tottuneet tietynlaiseen intonaatioon ja pitävät sitä hyvänä ja luottamusta herättävänä puhetapana. Intonaatiomaneeri saattaa olla myös yksi television ajankohtaisohjelmien kieliopin erityispiirre, jota katsojat pitävät merkinä informoivasta puheesta.

Toimittajan puheelta edellytetään myös sujuvuutta, sillä kaikenlaiset takeltelut ja sanois-

sa sotkeutumiset vaikuttavat kielteisesti arviointeihin. Esimerkiksi kuviossa 1 toimittajan ensimmäisessä näyteessä tapahtuu kymmenen sekunnin sisällä hyvin jyrkkä arviointien lasku. Arviointien laskun syy on, että toimittaja sotkeutuu sanoissaan. Sujuvuus on selvästi piirre, johon myös toimittajat itse pyrkivät.

Katsekontaktin merkitystä korostetaan aina puhuttaessa televisioesiintymisestä. Tutkielman tulokset katsekontaktista näyttävät vastaavan lähes täysin Baggaleyn (1980) saamia tuloksia, joissa hän havaitsi suoran katsekontaktin määrän lisäävän suopeita yleisöreaktioita tiettyyn rajaan saakka. Jatkuva, täysin katkeamaton katsekontakti sai kuitenkin jo alhaisempia arvioita. Samoin nyt saatujen tulosten mukaan lähes jatkuva katsekontakti, joka ei kuitenkaan ole tuijottava, todettiin parhaaksi. Runsas papereista katsominen ja täysin katkeamaton katsekontakti saivat kielteisempiä arvioita. Tulokset osoittavat, että myös teleprompterin käyttö vaatii toimittajalta erityisiä taitoja. Teleprompteria käytettäessä katsekontaktista tulee helposti täysin katkeamaton ja tuijottava, mikä vaikuttaa kielteisesti esiintyjästä syntyvään vaikutelmaan.

Esiintyminen ja television kielioppi

Yleistäen voidaan todeta, että parhaimpana esiintymisenä ajankohtaisohjelmien juontotilanteissa pidetään esiintymistä, joka on kaikkein tyypillisintä ajankohtaistoimittajille. Tämä vahvistaa käsitystä medialogiikkaan perustavasta viestintävälineiden kieliopista (Altheide & Snow 1979, Oksanen 1986, Snow 1983). Kieliopin mukaan kullakin välineellä ja ohjelmalla on erilaisia kielioppisääntöjä siitä, millaisia esittämismuotoja ne käyttävät. Television ajankohtaisohjelmissakin noudatetaan hyvin pitkälti samantyyppistä esitystapaa, ja koska yleisö on oppinut tietyn esitystavan

liittämään tiettyihin ohjelmiin, niin se pitää myös kyseistä esitystapaa parhaana. Nämä tulokset ainakin osoittaisivat, että television ajankohtaisohjelmilla on olemassa tyypilliset verbaalisen ja nonverbaalisen viestinnän muodot eli kieliopin erityispiirteet.

Ohjelmatyypille ominaista esitystapaa vahvistaa vielä ajankohtaistoimittajien vertaaminen viihdetoimittajiin. Kuvanauhalla oli esiintymisnäytteet myös kolmelta viihdetoimittajalta, jotta voitaisiin tarkastella ohjelmakontekstin vaikutusta esiintymisen arviointiin. Vertailu osoitti, että ajankohtais- ja viihdetoimittajien arvioinnit painottuivat hieman eri tavalla. Esimerkiksi luotettavuudesta, ymmärrettävyydestä ja kiinnostavuudesta viihdetoimittajat saivat alhaisempia arvioita, ja vastaavasti korkeampia arvioita he saivat läheisyydestä ja varmuudesta. Viihdetoimittajien arvioinneissa ei myöskään ollut yhtä paljon vaihtelua kuin ajankohtaistoimittajien arvioinneissa. Ajankohtaistoimittajilla arviointi siis näyttäisi olevan herkempi vaihtelulle toimittajan esiintymisestä riippuen. Vertailu myös osoitti, että ajankohtaistoimittajien puhetapa oli vaihtelemattomampi ja rauhallisempi, kielenkäyttö virallisempaa ja istumaseennot vähemmän rentoja. Lisäksi ajankohtaistoimittajille oli tyypillistä matala ääni, vähäinen ilmeiden ja eleiden käyttö sekä pyrkimys jatkuvaan katsekontaktiin ja puheen sujuvuuteen.

Esiintymisen muodot kuitenkin koko ajan muuttuvat. Piakkoin saattavat esimerkiksi lähitelevisiot uudistaa televisioesiintymisen muotoja samaan tapaan kuin paikallisradiot vaikuttivat koko radioilmaisuun. Vähitellen katsojat tottuvat nyt uudentyyppiseltä tuntuvaan esiintymiseen, ja samalla muuttuvat hyvän esiintymisen kriteerit. Tyypillisuus tarkoittaa siis esiintymistä, johon katsojat ovat jo jollakin tavalla tottuneet, sillä varmastikaan

se kaikkein tyypillisin esiintyjä ei ole suosituin esiintyjä. Hyvältä esiintyjältä vaaditaan aina myös persoonallista esiintymistä. Hyvä televisioesiintyjä tarvitsee kuitenkin aina myös esiintymistaitoja, ja hyvät esiintymistaidot ovat osa televisiotoimittajan ammattitaitoa.

Artikkeli perustuu kirjoittajan pro gradu -tutkielmaan puheviestinnän alalta. Isotalus, Pekka. Television ajan-kohtaistoimittajien esiintymisen normit juontotilanteissa. Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto, 1990.

Kirjallisuus

- ALTHEIDE, David & SNOW, Robert. Media logic. Sage, Beverly Hills 1985.
- BAGGALEY, Jon. Psychology of the TV image. Gower, Westmead 1980.
- BAGGALEY, Jon & DUCK, Steve. Dynamics of television. Saxon House, Westmead 1976.
- BERQUIST, Goodwin & GOLDEN, James. Media, rhetoric, criticism and the public preception of the 1980 presidential debates. The Quarterly Journal of Speech 67(1981), s. 125-137.
- BLANKENSHIP, Jane, FINE, Marlene & DAVIS, Leslie. The 1980 republican primary debates: the transformation of actor to scene. The Quarterly Journal of Speech 69(1983), s. 25-36.
- COHEN, Akiba. Radio vs. TV: the effect of the medium. Journal of Communication 26(1976), s. 29-35.
- DEVLIN, L. Patrick. An analysis of Kennedy's communication in the 1980 campaign. The Quarterly Journal of Speech 68(1982), s. 397-417.
- KAPLAN, Robert, ADAMS, Marka & SINGER, Robert. Effects of medium and presentation style on evaluation of a communicator. Perceptual and Motor Skills 45(1977), s. 967-979.
- KATZ, Elihu & FELDMAN, Jacob. The debates in the light of research: a survey of surveys. Teoksessa: KRAUS, S. (toim.). The great debates. Indiana, Indiana University Press, 1962.
- KELLEY, Harold. Attribution theory in social psychology. Teoksessa: LEVINE, D. (toim.). Nebraska symposium on motivation. Lincoln, University of Nebraska Press, 1967.
- McCLENEGHAN, J. Sean. Nonverbal cues and TV news revisited: 1984. Southwestern Mass Communication Journal 2(1985), s. 41-47.
- OKSANEN, Matti. Television vaikutus vuoden 1983 eduskuntavaalien tuloksiin. Poliitikka 26(1984), s. 145-162.
- OKSANEN, Matti. Viestintäkulttuuri, televisio ja radio. Helsinki, Yleisradio 1986.
- SALLINEN-KUPARINEN, Aino. Televisioesiintymisen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. Poliitikka 29(1987), s. 120-133.
- SILVO, Ismo. Kommentteja selvitykseen televisio- ja radiotutkimuksen katsannosta. Teoksessa, Viestintäkulttuuritoimikunnan tutkimusjaoston väliraportti audiovisuaalisen viestinnän tutkimuksen kehittämiseksi. Viestintäkulttuuritoimikunnan muistio nro 4. Helsinki, Opetusministeriö, 1989.
- SNOW, Robert. Creating media culture. Sage, Beverly Hills 1983.
- STREET, Robert. Participant-observer differences in speech evaluation. Journal of Language and Social Psychology 4(1985), s. 125-130.
- TANKARD, James. Eye contact research and television announcing. Journal of Broadcasting 15(1970), s. 83-90.
- TANKARD, James, McCLENEGHAN, J. Sean, GANJU, Vijay, LEE, Eui Bun, OLKES, Cheryl & DUBOSE, Diane. Nonverbal cues and television news. Journal of Communication 27(1977), s. 106-111.
- URONEN, Pirjo. Radio-ohjelmien palautteesta. Yleisradion valtakunnallisten suomenkielisten radio-ohjelmien yleisö- ja lehdistöpalautteen sisällön erittely. Helsinki, Yleisradio, 1988.
- VALO, Maarit. Kuuntelijoiden arviointia radiopuhujista ja heidän äänestään. Lisensiaatin tutkielma puheviestinnän alalta. Jyväskylän yliopisto, 1988.
- WILLIAMS, Ederyn. Experimental comparisons of face-to-face and mediated communication: a review. Psychological Bulletin 84(1977), s. 963-976.
- WILLIAMS, Ederyn. Visual interaction and speech patterns: an extension of previous results. The British Journal of Social and Clinical Psychology 17(1978), s. 101-102.